

บทที่ 4

ปัจจัยที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบอกอาเซียน ตั้งแต่ ค.ศ. 1991-2008

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบอกอาเซียนหลังสงครามเย็นในช่วง ค.ศ. 1991-2009 มีลักษณะที่ใกล้ชิดกันมากขึ้นต่างจากความสัมพันธ์ในช่วงก่อนหน้านั้น ในบทนี้จะกล่าวถึงปัจจัยต่าง ๆ โดยแบ่งเป็นปัจจัยภายนอกของอินเดียบอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของการเมืองโลก, การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก, การเติบโตของจีน, ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของอาเซียน, ความล้มเหลวของ SAARC, การก่อการร้าย และปัจจัยภายใน ได้แก่ การเมืองภายในอินเดียบอก, การปฏิรูปเศรษฐกิจให้เปิดเสรี, นโยบายมองตะวันออก, การเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม และอีกประเด็นคือเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติของอินเดียบอกจากการสร้างความสัมพันธ์กับอาเซียนโดยแบ่งเป็นด้านความมั่นคงและด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยเหล่านี้รวมทั้งผลประโยชน์แห่งชาติต่างเชื่อมโยงและส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบอกอาเซียนดำเนินไปในทิศทางที่แตกต่างไปจากความสัมพันธ์ในช่วงสงครามเย็น

ปัจจัยภายนอกของอินเดียบอก

1. การเปลี่ยนแปลงของการเมืองโลก : การล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ การแตกสลายของสหภาพโซเวียต และการสิ้นสุดของสงครามเย็น

จุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงในการเมืองระดับโลกได้เริ่มขึ้นในช่วงระหว่างเดือนกันยายน-ธันวาคม 1989 เมื่อประชาชนของประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกได้เดินขบวนประท้วงการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์และเรียกร้องการปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยเสรี ชาวเยอรมันตะวันออกได้เดินขบวนตามเมืองใหญ่ เช่น ไบป์ซิก เดรสเดน ในเดือนกันยายน-ตุลาคม 1989 การชุมนุมประท้วงดังกล่าวได้ทำลายกำแพงเบอร์ลินซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการแบ่งแยกอุดมการณ์ทางการเมืองยุคสงครามเย็นระหว่างค่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายโลกเสรี ชาวเยอรมันตะวันออกเรียกร้องการรวมประเทศ ผู้นำคอมมิวนิสต์เยอรมันตะวันออกไม่สามารถต้านทานกระแสมวลชนได้จึงต้องลาออกและสละอำนาจ ชัยชนะของชาวเยอรมันตะวันออกส่งผลให้มีการเดินขบวนประท้วงรัฐบาลและพรรคคอมมิวนิสต์ไปทั่วยุโรปตะวันออก ในที่สุดพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศต่าง ๆ ของยุโรปตะวันออกก็ไม่สามารถรักษาอำนาจไว้ได้

มีการยุบพรรคหรือเปลี่ยนชื่อพรรค นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจในยุโรปตะวันออก กลายเป็นประเทศประชาธิปไตยที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ใช้กลไกตลาด¹

นอกจากนี้ สหภาพโซเวียตซึ่งเป็นแกนนำของฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง มีการปฏิรูปเศรษฐกิจ (Perestroika) โดยนำกลไกตลาดมาใช้ และการปฏิรูปทางการเมือง (Glasnost) หรือการเปิดกว้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งเป็นนโยบายของเลขาธิการใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต มิคาอิล กอร์บาชอฟ ส่งผลให้อำนาจของรัฐบาลกลางและพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตลดลง ประชาชนเริ่มเรียกร้องเสรีภาพมากขึ้น ประกอบกับความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนา ทำให้สาธารณรัฐต่าง ๆ ในสหภาพโซเวียตเรียกร้องอิสระทางการเมือง และต้องการแยกตัวออกไป² กอร์บาชอฟไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ จึงตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งผู้นำสูงสุดของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตและรัฐบาลในปลายเดือนธันวาคม 1991 ในที่สุด สหภาพโซเวียตได้แตกสลายเป็นสาธารณรัฐต่าง ๆ คือ สหพันธรัฐรัสเซีย, ยูเครน, จอร์เจีย, อาร์เมเนีย, อาเซอร์ไบจาน, อุซเบกิสถาน, คาซัคสถาน, คีร์กีซสถาน, ทาจิกิสถาน, เติร์กเมนิสถาน และมอลโดวา ซึ่ง 11 รัฐนี้ได้รวมตัวกันเป็น “ประชาคมรัฐอิสระ” (Commonwealth of Independent States: CIS) ส่วน ลัตเวีย, ลิทัวเนีย, และเอสโตเนีย นั้นไม่ได้เข้าร่วมกับประชาคม นับตั้งแต่สหภาพโซเวียตล่มสลาย สหพันธรัฐรัสเซียต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศ ทำให้ไม่สามารถแสดงบทบาทผู้นำที่เข้มแข็งในเวทีระหว่างประเทศ³ ได้เหมือนในช่วงสงครามเย็น

เมื่อระบอบคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกล่มสลาย กลุ่มกติกาสัญญาวอร์ซอ (Warsaw Pact) ถูกยกเลิก ทำให้การเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มกติกาสัญญาวอร์ซอในยุโรปตะวันออกกับกลุ่มพันธมิตรนาโต้ (NATO) ในยุโรปตะวันตกยุติลง สงครามเย็นระหว่างตะวันออก

¹ จุลชีพ ชินวรรโณ, *ผู้สหัสวรรษที่ 3: กระแสเศรษฐกิจการเมืองโลกที่ไร้พรมแดน*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2544), น.3.

² John Fitzpatrick, “The Soviet Breakup and the New Eurasian Geopolitics,” in B. Leaver & J.B. Richardson, *Charting the Post Cold War Order*. (New York: Routledge, 1995), อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, น.4.

³ เรื่องเดียวกัน, น.5.

กับตะวันตกในยุโรปจึงสิ้นสุดไปด้วย ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงในรัสเซีย ทำให้การแข่งขันกันของอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างฝ่ายโลกเสรีกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ถูกลดความสำคัญลงไป โครงสร้างอำนาจของโลกจาก 2 ขั้วอำนาจ (Bi-Polars) ทางการเมือง มีผู้นำคือสหรัฐฯ ฯ และโซเวียตกลายเป็น 1 ขั้วอำนาจ (Uni-Polar) ทางทหารที่เป็นของสหรัฐฯ ฯ และเป็นหลายขั้วอำนาจ (Multi-Polars) ทางการเมือง, เศรษฐกิจและอื่น ๆ ซึ่งกระจายไปทั่วโลก ทั้งยุโรป, สหรัฐ ฯ, ญี่ปุ่น, จีน, รัสเซีย, อาเซียน ฯลฯ ทั้งนี้ เมื่อคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกล่มสลาย สหภาพโซเวียตแตกออกเป็นสหพันธรัฐรัสเซีย การแข่งขันระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองและความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผู้นำของทั้ง 2 ฝ่ายคือ สหรัฐ ฯ กับรัสเซียได้ยุติลง ดังนั้น ต้นทศวรรษ 1990 จึงเป็นช่วงเวลาที่ยุคสงครามเย็นซึ่งแบ่งโลกออกเป็น 2 ฝ่ายได้สิ้นสุดลง

ในทศวรรษ 1990 เมื่อสิ้นสุดสงครามเย็นการเมืองโลกที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดนโยบายต่างประเทศของอินเดีย โดยเฉพาะการที่แกนนำของฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างสหภาพโซเวียตได้แตกสลายกลายเป็นสหพันธรัฐรัสเซียนั้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อประเทศที่เคยพึ่งพาโซเวียต อินเดียคือหนึ่งในประเทศที่ได้รับผลกระทบอย่างเต็มที่ เพราะโซเวียตคือพันธมิตรที่แข็งแกร่งของอินเดียที่คอยสนับสนุนทั้งด้านการทหารและให้ความช่วยเหลือทางการเงินนั้น อินเดียไม่สามารถพึ่งพาได้ต่อไป การสูญเสียพันธมิตรหลักอย่างโซเวียตทำให้อินเดียตกอยู่ในสถานการณ์ที่ลำบากทั้งด้านสถานะและเกียรติภูมิในเวทีระหว่างประเทศ อินเดียจึงต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเสียใหม่ เพื่อสร้างพื้นที่ใหม่ให้กับตนเองในเวทีการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ⁴ โดยมีเป้าหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของอินเดีย

การแบ่งขั้วแบ่งฝ่ายในช่วงสงครามเย็นทำให้อินเดียดำเนินความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกับหลาย ๆ ประเทศที่อยู่คนละขั้วกับโซเวียต เมื่อสถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงอินเดียจึงต้องกลับมาทบทวนเรื่องนี้ใหม่ โดยหันมาปรับปรุงความสัมพันธ์กับอาเซียนซึ่งกำลังเติบโตทางเศรษฐกิจและประเทศอื่น ๆ ที่เคยห่างเหินในช่วงสงครามเย็น ประกอบกับการพิจารณาเรื่องภูมิรัฐศาสตร์คือ ทางด้านตะวันตกของอินเดียคือปากีสถานเป็นประเทศที่มีปัญหาขัดแย้งกับอินเดียมาเป็น

⁴ Zhao Hong, "India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?" *Contemporary Southeast Asia*, Vol.29, No.1 (2007): 127.

เวลานานนับตั้งแต่ได้รับเอกราช ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่งในการที่อินเดียจะพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันตก นอกจากนี้สถานการณ์ทางการเมืองของประเทศในตะวันออกกลางก็ยังมีเสถียรภาพในระยะยาว ส่วนทางด้านเอเชียกลางและอัฟกานิสถานที่อยู่ทางเหนือของอินเดียก็ยังคงล้าหลังและขาดศักยภาพที่จะร่วมมือกัน เมื่อพิจารณาประเทศทางด้านตะวันออกคือ อาเซียนนั้นเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอินเดียทางด้านวัฒนธรรมและมีผลประโยชน์ของภูมิภาคที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ จึงเป็นเหตุผลที่จูงใจให้อินเดียเริ่มมองถึงการเจริญความสัมพันธ์กับอาเซียนให้ใกล้ชิดมากขึ้น นอกจากนี้อินเดียยังมองว่าอาเซียนจะสามารถเป็นสะพานเชื่อมอินเดียไปยังภูมิภาคเอเชียตะวันออก⁵ ได้อีกด้วย

2. การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก

การสิ้นสุดของสงครามเย็นทำให้การเมืองโลกเปลี่ยนแปลง และโครงสร้างทางการเมืองโลกที่เปลี่ยนแปลงก็นำมาสู่การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Order) โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบียบการค้าใหม่ของโลก (New Trading Order) ได้ส่งผลต่อการขยายตัวของการค้าสินค้า การลงทุน การเงินระหว่างประเทศ และการแข่งขันการค้าบริการ (Trade in Service) อีกทั้งยังสร้างแรงกดดันต่อการปรับตัวในด้านการแข่งขันอย่างรุนแรงทำให้ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบเปลี่ยนแปลงไป (Changing Comparative Advantage) ประเทศที่ปรับตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมดังกล่าวย่อมเสียเปรียบในเชิงการแข่งขัน⁶

นอกจากนี้ ได้มีองค์การระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองระเบียบเศรษฐกิจและการค้าโลกใหม่ คือ องค์การการค้าโลก หรือ WTO (World Trade Organization) ซึ่งพัฒนามาจากความตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า (GATT) ที่ได้ตกลงกันในการเจรจาการค้าพหุภาคีรอบอุรุกวัยใน ค.ศ. 1993 ประเทศสมาชิกของ GATT ได้ลงนามที่เมืองมาราเกช ประเทศโมร็อกโคในเดือนเมษายน 1994 และจัดตั้ง WTO ขึ้นในวันที่ 1 มกราคม 1995 โดยมีสมาชิกก่อตั้ง 81 ประเทศ ปัจจุบันมีสมาชิก 141 ประเทศ สำนักงานใหญ่อยู่ที่นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ หน้าที่ของ WTO มีหลายประการ แต่หน้าที่ที่สำคัญ คือ เป็นเวทีแก้ไขข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศ, เป็นเวทีในการเจรจาลดอุปสรรคทางการค้าระหว่างประเทศทั้งมาตรการภาษีศุลกากร

⁵ Ibid.

⁶ จุลชีพ ชินวรรณ, *สู่สหัสวรรษที่ 3: กระแสเศรษฐกิจการเมืองโลกที่ไร้พรมแดน*, น.9.

และมาตรการที่ไม่ใช่ภาษีศุลกากร, ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศกำลังพัฒนาในด้านข้อมูลและคำแนะนำต่าง ๆ รวมทั้งประสานงานกับกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และธนาคารโลก (World Bank) การจัดระเบียบการค้าโลกใหม่เป็นตัวผลักดันให้การค้าระหว่างประเทศขยายตัวมากขึ้น และช่วยผลักดันการค้าเสรี

การขยายตัวด้านการแข่งขันเศรษฐกิจการค้าทำให้ธุรกิจเอกชนต้องดิ้นรนไปทั่วทุกมุมโลกเพื่อชิงความได้เปรียบ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ต้นทุนถูก, การขยายตัวของการลงทุน, การเชื่อมโยงเพื่อลดความเสี่ยงจากความผันแปรของปัจจัยต่าง ๆ อันเป็นผลจากความเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจการค้าและการเงิน ทำให้รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ต้องร่วมมือกันและเจรจาเพื่อขจัดอุปสรรคที่มีผลต่อการแข่งขัน จึงนำมาสู่การขยายตัวของการเปิดเสรี (Liberalization) ในด้านการค้าและการลงทุน ประเทศต่าง ๆ พากันปฏิรูประบบเศรษฐกิจให้เสรี ประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมได้ปฏิรูปเศรษฐกิจให้เปิดกว้างและเสรีมากขึ้น เปิดประเทศให้นักธุรกิจต่างชาติเข้ามาลงทุนและค้าขาย นำกลไกตลาดมาประยุกต์ใช้ในระบบเศรษฐกิจ ประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอยู่แล้วก็ปฏิรูปเศรษฐกิจทั้งด้านการค้าและการเงิน โดยลดข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อให้เสรียิ่งขึ้นและเพื่อเปิดโอกาสใหม่ ๆ เช่น การระดมทุน การเคลื่อนย้ายทุน ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการผลิตและการประกอบการลดลงเพื่อเพิ่มการแข่งขันอย่างมีประสิทธิภาพ

กลุ่มเศรษฐกิจเกิดใหม่ (Emerging Economies) เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นในเศรษฐกิจยุคหลังสงครามเย็น เพราะนอกจากจะมีการเชื่อมโยงทางการค้าระหว่างประเทศต่าง ๆ ในทุกภูมิภาคทั่วโลกแล้ว ประเทศต่าง ๆ จำเป็นต้องปรับระบบเศรษฐกิจให้เปิดกว้างในการเข้าสู่ประชาคมโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประเทศกลุ่มนี้คือประเทศที่เคยอยู่ภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์มาก่อน หรือ มีปัญหาด้านการเมืองหรือเศรษฐกิจภายในประเทศ ซึ่งอินเดียก็เป็นหนึ่งในประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ แม้ว่าอินเดียจะปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่ในช่วงสงครามเย็นอินเดียกลับมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจกับประเทศคอมมิวนิสต์อย่างใกล้ชิดมากกว่า เมื่อโซเวียตแตกสลายเศรษฐกิจอินเดียก็ย่ำแย่ อินเดียจึงต้องเปิดประเทศเข้าสู่การแข่งขันของเศรษฐกิจทุนนิยมโลก

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (Regional Integration) ของประเทศต่าง ๆ ในทั่วทุกภูมิภาค เป็นอีกหนึ่งกระแสของเศรษฐกิจการค้าโลกใหม่ เนื่องจากการขยายตัวของการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศต่างตระหนักว่าไม่อาจแข่งขันได้โดยลำพัง จึงใช้แนวทางการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจโดยอาศัยความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของกันและกันช่วยเสริมศักยภาพในการแข่งขัน

ทำให้ระบบเศรษฐกิจมีการประหยัดในขนาด ทำให้ตลาดการค้าขยายตัว และเสริมสร้างอำนาจต่อรองทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองกับประเทศอื่น ๆ ด้วย โลกหลังสงครามเย็นจึงมีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในทุกภูมิภาค เช่น EU, NAFTA, Mercosur, AFTA, APEC

การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก การขยายตัวของการค้าการลงทุน การแข่งขันกันทางเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศในช่วงหลังสงครามเย็นเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้อินเดียต้องปรับตัวให้ทันกับสภาพแวดล้อม จำเป็นต้องเปิดประเทศเข้าสู่เศรษฐกิจระบบทุนนิยมโลก รวมทั้งผลประโยชน์ของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ทำให้อินเดียหันมาขยายความสัมพันธ์ทางการค้ากับอาเซียนและประเทศที่เคยห่างเหินในช่วงสงครามเย็น

3. การเติบโตของจีน (Rising China)

ในทศวรรษ 1990 จีนเป็นอีกหนึ่งประเทศที่ก้าวขึ้นมามีบทบาทในเศรษฐกิจและการเมือง โลกหลังจากสงครามเย็นได้จบลงไป การเติบโตของจีนสร้างความกังวลให้กับประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาครวมทั้งอินเดีย ใน ค.ศ. 1994 จากการที่จีนลดค่าเงินหยวน ทำให้เศรษฐกิจจีน ขยายตัวอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นผลจากการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติและส่วนต่างทางการค้า การเติบโตทางเศรษฐกิจจีนอัตราเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 7-8 นอกจากนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวจีนยังเพิ่มงบประมาณด้านความมั่นคงและพัฒนาอาวุธให้ทันสมัยดังเช่นที่กองทัพสหรัฐ ฯ ใช้ในช่วงสงครามอ่าวเปอร์เซีย ใน ค.ศ. 1991 การขยายตัวทางเศรษฐกิจของจีนและการพัฒนากองทัพให้ทันสมัยทำให้อินเดียมองว่ามีศักยภาพในการเป็นภัยคุกคามต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁷

ในศตวรรษที่ 21 จีนยังคงเติบโตอย่างต่อเนื่อง จากรายงานเรื่อง The BRICs Are Coming-Fast นิตยสาร Business Week (Asian Edition) ฉบับวันที่ 27 ตุลาคม 2003 หน้า 68 ได้วิเคราะห์ว่า “จีนและอินเดียซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศตลาดเกิดใหม่ของโลก (บราซิล, รัสเซีย, อินเดีย, และจีน : BRIC) ได้ก้าวเข้าสู่ศตวรรษใหม่ โดยจะกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจโลกในด้านขนาดของระบบเศรษฐกิจ” จีนเป็นประเทศสังคมนิยมที่มีเศรษฐกิจขยายตัวเร็วที่สุดในโลก

⁷ Chulacheeb Chinwanno, “The Dragon, the Bull and the Ricestalks: The Roles of China and India in Southeast Asia”, In *ASEAN-China Relations: Realities and Prospects*, Edited by Saw Swee-Hock, Sheng Lijun & Chin Kin Wah, (Singapore: Institute of southeast Asian Studies, 2005): p.153.

ขณะที่อินเดียเป็นประเทศเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีที่ขยายตัวเร็วที่สุดในโลกเช่นกัน แม้ทั้งสองประเทศจะมีวิถีทางต่างกันแต่ก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของภูมิภาคและของโลก⁸

จีนมีการส่งออกขยายตัวเพิ่มขึ้นเนื่องจากจีนมีการลงทุนในด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานจำนวนมาก โดยเฉพาะการลงทุนกับการสร้างถนน ท่าเรือท่าอากาศยาน จากรายงานของการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (The United Nations Conference on Trade and Development: UNTAD) เมื่อเดือนกันยายน 2003 ระบุว่า การลงทุนโดยตรงจากต่างชาติ (Foreign Direct Investment: FDI) ของจีนใน ค.ศ. 2002 นั้นอยู่ที่ 53,700 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๙ ขณะที่ FDI ของอินเดียเป็น 3,440 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๙ ซึ่ง FDI ของจีนเพียงเดือนเดียวนั้นสูงกว่าของอินเดียทั้งปี แสดงให้เห็นถึงระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของจีนที่เหนือกว่าอินเดีย ทั้งนี้ UNTAD ได้วิเคราะห์ว่าจีนมีจุดดึงดูดนักลงทุนต่างชาติเพราะมีความได้เปรียบอยู่ที่ระดับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ทั้งภาพรวมและต่อหัวประชากรที่มีสูงกว่า อัตราส่วนประชากรที่อ่านออกเขียนได้มากกว่า และมีแรงงานที่มีฝีมือมากกว่าอินเดีย⁹ ทั้งนี้ จีนมีการลงทุนภายในประเทศมากกว่าร้อยละ 40 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ขณะที่อินเดียมีการลงทุนเพียงร้อยละ 25 เท่านั้น¹⁰

จีนมีบทบาทในเวทีระหว่างประเทศทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาค ซึ่งแต่ละบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีนกับกลุ่มประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงต่อกันทั้งเรื่องความมั่นคงและเรื่องเศรษฐกิจ ดังนี้

บทบาทจีนในเวทีโลกเรื่องนิวเคลียร์ : สืบเนื่องจากในช่วงกลางทศวรรษ 1990 ความสัมพันธ์จีนกับสหรัฐ ๙ ได้ถูกปรับปรุงให้ดีขึ้นภายใต้นโยบายทางการทูตและความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจในสมัยรัฐบาล บิล คลินตัน สหรัฐ ๙ เพิกเฉยต่อการส่งอาวุธนิวเคลียร์และชีปนาวุธยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ จากจีนไปยังปากีสถาน การยกให้จีนเป็นหุ้นส่วนทาง

⁸ ศุภชัย วรรณเลิศสกุล, “จีน-อินเดีย : โอกาสและข้อท้าทายในการชิงความได้เปรียบในเอเชีย”, เอเชียปริทัศน์, ปีที่ 28 ฉบับที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย.2550): 10.

⁹ วรวิษฐ์ ลิ้มทองกุล, “จีน vs อินเดีย : พัยคัมในสายตามังกร”, ผู้จัดการรายวัน, (21มี.ค.2547), น.9, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, น.19.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, น.26.

ยุทธศาสตร์ซึ่งทำให้อินเดียกังวลว่า จีนอาจจะใช้ความเป็นสมาชิกถาวรในสภาความมั่นคงแห่งสหประชาชาติและความสัมพันธ์พิเศษกับสหรัฐ ฯ ในการกีดกันอินเดียออกจากเวทีโลกและเอเชีย¹¹ ซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ ในการทดลองนิวเคลียร์ของอินเดียในเดือน พฤษภาคม 1998 และตามมาด้วยปากีสถานและจีน แต่อินเดียเป็นประเทศเดียวที่โดนคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ ซึ่งขณะนั้นจีนเป็นประธานหมุนเวียนของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ก็ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกถาวรในการประณาม โดยลงมติเอกฉันท์ในการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจอินเดีย

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับกลุ่มประเทศเอเชียใต้ : นับตั้งแต่เกิดสงครามจีน-อินเดียในค.ศ. 1962 ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและประเทศในเอเชียใต้โดยเฉพาะปากีสถานได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว จีนได้เข้าไปลงทุนในปากีสถาน, บังกลาเทศ, ศรีลังกา, เนปาล และค้าขายกับประเทศเหล่านี้ จีนมีปริมาณการค้าขายกับประเทศในเอเชียใต้มากกว่าปริมาณการค้าระหว่างอินเดียกับประเทศเหล่านี้ นอกจากนี้จีนยังได้รับอนุญาตให้ใช้ท่าเรือริมชายฝั่งทะเลอาระเบียที่เมือง Gwadar ในปากีสถาน รวมทั้งท่าเรือที่เมืองจิตตะกองในบังกลาเทศ ซึ่งเป็นท่าเรือที่อินเดียต้องการใช้เช่นกัน โดยจะใช้ในโครงการนำก๊าซธรรมชาติจากพม่าเพื่อขนส่งทางเรือไปยังภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ¹² นอกจากนี้จีนได้ลงความตกลงอย่างครอบคลุมกับศรีลังกาเมื่อ เมษายน 2005 เพื่อปูทางเข้าสู่ท่าเรือในโคลอมโบเพื่อเข้าสู่มหาสมุทรอินเดีย

การเพิ่มขึ้นของความผูกพันทางยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจระหว่างจีนกับประเทศในเอเชียใต้ เป็นการปูทางให้จีนเข้าสู่ SAARC โดยจีนเป็นผู้สังเกตการณ์ในการประชุมสุดยอดผู้นำ SAARC ครั้งที่ 13 ที่กรุงธากา เมื่อ 12-13 พฤศจิกายน 2005 แนนอนที่อินเดียต้องการกีดกันจีนออกจาก SAARC แต่ในทางตรงกันข้าม ปากีสถานกลับเห็นชอบที่จีนเข้ามาใน SAARC เพราะเป็นโอกาสในการถ่วงดุลอำนาจอินเดียที่พยายามครอบงำ SAARC และแสดงบทบาทผู้นำในภูมิภาคเมื่อ SAARC เริ่มตีบตันอินเดียจึงเริ่มทบทวนเกี่ยวกับยุทธศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และการผลจาก SAARC¹³

¹¹ Sidhu, Waheguru and Yuan Jing-dong, 2003, "China and India: Cooperation or Conflict?", Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, p.174, Cited by Zhao Hong, "India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?", p.123.

¹² Tarique Niazri, "Asian between China and India", *Japan Focus*, 31May2006, Cited by Ibid., p.130.

¹³ Mahmood, Afsaal, 2005, "Sino-U.S. Rivalry and South Asia", *Dawn*(Karachi, Pakistan), 16 Apr., Cited by Ibid.

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาเซียน : ในทศวรรษ 1990 ความสัมพันธ์จีนกับอาเซียนพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว จีนประสบความสำเร็จในการสร้างสัมพันธภาพกับสิงคโปร์, มาเลเซีย, ไทย, เวียดนาม รวมทั้งอิทธิพลที่ขยายเข้าไปในพม่า พัฒนาการเหล่านี้สร้างความกังวลให้อินเดียอย่างยิ่ง อินเดียกลัวว่าความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างจีนกับอาเซียนจะเป็นภัยคุกคามผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ของอินเดีย อินเดียหวังว่านโยบายมองตะวันออกจะช่วยถ่วงดุลจีนทั้งความใกล้ชิดกันทางภูมิศาสตร์และการกดดันทางจิตวิทยา ทางด้านเศรษฐกิจอินเดียต้องการแข่งขันกับจีนในตลาดอาเซียนและขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของอินเดียในอาเซียน ศาสตราจารย์ Amitab Madhu ได้กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า

“เพราะความไม่แน่นอนในอนาคต และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความกังวลอย่างลึกซึ้งซึ่งมีต่อบทบาทของจีนในอนาคต คณะผู้ปกครองอินเดียจึงต้องการที่จะเห็นระบบความมั่นคงแบบหลายขั้วอำนาจในภูมิภาคเอเชีย”¹⁴

จีนมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้าที่ผูกพันใกล้ชิดกับอาเซียนมาเป็นเวลานานมากกว่าอินเดีย ในการถ่วงดุลอำนาจจีนในอาเซียน อินเดียให้ความสำคัญกับการแข่งขันกับการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนในอาเซียน เช่นเมื่อจีนประกาศจะจัดทำเขตการค้าเสรีกับอาเซียนโดยมีเป้าหมายให้บรรลุข้อตกลงภายใน ค.ศ. 2012 ยิ่งเพิ่มความกังวลให้กับอินเดีย เพื่อสู้กับการริเริ่มทางเศรษฐกิจและการเพิ่มอิทธิพลของจีนในอาเซียน หลังจากนั้นเพียง 1 เดือนอินเดียก็เสนอการทำเขตการค้าเสรีกับอาเซียนเช่นกัน¹⁵ นอกจากนี้ อินเดียยังเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสุดยอดผู้นำทางธุรกิจอินเดีย-อาเซียน (Business Summit India-ASEAN) ที่นิวเดลีและไฮเดอราบัด เมื่อ ตุลาคม 2002 อินเดียเชื่อว่าตนเองมีศักยภาพที่จะขยายความร่วมมือทางเทคโนโลยีโดยเฉพาะด้านไอทีกับประเทศอาเซียน¹⁶ รวมทั้งการตั้ง MGC ใน ค.ศ. 2000 ก็เป็นอีกหนึ่งความพยายามที่จะแข่งขันกับจีน โดยใช้ความได้เปรียบทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับอาเซียนก็ดันจีนออกไปจากกลุ่มดังกล่าว

¹⁴ Asad Latiff, “India Looks Further Eastward”, *Sunday Times*, 15 Feb.2004, Cited by Hu Shisheng, “India’s Approach to ASEAN and Its Regional Implications” *ASEAN-China Relations: Realities and Prospects*, Edited by Saw Swee-Hock, Sheng Lijun & Chin Kin Wah, (Singapore: Institute of southeast Asian Studies, 2005, p.140.

¹⁵ Ibid., p.141.

¹⁶ Zhao Hong, “India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?”, p.125.

แม้ว่าจีนจะมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดกับอาเซียน แต่อาเซียนก็มีกังวลต่ออำนาจทางการเมืองของจีน เช่น การทดลองนิวเคลียร์ของจีน, การอ้างสิทธิ์ในทะเลจีนใต้ และพฤติกรรมที่มีต่อชาวไต้หวันในการเลือกตั้ง ค.ศ. 1996 อาเซียนกลัวว่าการล่มสลายของโซเวียตจะทำให้สหรัฐ ฯ ถอนตัวจากยุทธศาสตร์เอเชีย และให้อิสระแก่จีนจากที่เคยถูกปิดล้อม อาเซียนกังวลต่อเรื่องความมั่นคงของเส้นทางคมนาคมทางทะเลที่สำคัญ เช่น ช่องแคบไต้หวัน ช่องแคบมะละกา ฯลฯ¹⁷ อาเซียนเล็งเห็นว่าอินเดียสามารถเป็นพันธมิตรที่จะถ่วงดุลอำนาจจีน เพราะอินเดียมีทั้งสมรรถนะทางด้านนิวเคลียร์ และกองทัพเรือที่ใหญ่ที่สุดในมหาสมุทรอินเดีย¹⁸

ในมุมมองของอาเซียน นโยบายมองตะวันออกของอินเดียไม่ได้เพียงแค่สร้างการถ่วงดุลอำนาจในภูมิภาคแต่ยังช่วยเพิ่มความมั่นคงและเสถียรภาพในอาเซียน นาย Djiwanadono นักยุทธศาสตร์ชาวอินโดนีเซียกล่าวว่า

“แน่นอนว่าในเรื่องอำนาจทางการเมือง การผูกพันกับ 2 ชาติที่ใหญ่ที่สุดในโลก (จีนกับอินเดีย) ไปพร้อม ๆ กับสหรัฐ ฯ, ญี่ปุ่น, และรัสเซีย อาจจะช่วยสร้างดุลแห่งอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกและเอเชียแปซิฟิก..”¹⁹

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของจีนและการพัฒนากองทัพให้ทันสมัย ทำให้จีนมีบทบาทสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจในเวทีโลก รวมทั้งบทบาทของจีนในเอเชียใต้และในอาเซียน จึงเป็นปัจจัยให้อินเดียใช้นโยบายมองตะวันออกในการสร้างความสัมพันธ์กับอาเซียนเพื่อเข้ามารักษาผลประโยชน์ของอินเดียที่มีอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

---

¹⁷ Ibid., p.133.

¹⁸ Jaffrelot, Christophe, 2003, “India’s Look East Policy: An Asianist Strategy in Perspective”, *India Review*, no.2, Cited by Ibid., p.133.

¹⁹ Seminar 487: Looking East, Mar.2000, p.16 Cited by Hu Shisheng, “India’s Approach to ASEAN and Its Regional Implications”, p.146.

4. ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของอาเซียน

ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 อาเซียนมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างสูง เนื่องมาจากการขยายตัวของภาคการส่งออก และการย้ายฐานการลงทุนจากญี่ปุ่นมายังอาเซียน โดยเฉพาะใน ค.ศ. 1991-1996 อยู่ที่ร้อยละ 7.7²⁰ ทำให้อาเซียนเป็นภูมิภาคที่สร้างความประทับใจให้กับนักเศรษฐศาสตร์และผู้กำหนดนโยบายเศรษฐกิจอินเดีย²¹ และดึงดูดความสนใจให้อินเดียต้องการเข้ามาสร้างความสัมพันธ์ที่ดีด้วย

ในช่วงทศวรรษ 1990 เมื่อมานโมฮัน ซิงค์ เริ่มปฏิรูปเศรษฐกิจอินเดียโดยใช้กลไกตลาด และการเปิดเสรีเป็นหัวใจหลัก อาเซียนจึงถูกมองว่าเป็นแหล่งทั้งด้านความคิดและเงินทุนสำหรับการพัฒนาและทำให้เศรษฐกิจอินเดียทันสมัย เพราะอาเซียนนั้นมีทรัพยากรจำนวนมาก เป็นผู้มีความชำนาญด้านต่าง ๆ ทั้งด้านโครงสร้างสาธารณูปโภค, ด้านการพัฒนาสังคม, มีเงินทุน, มีความเชื่อมโยงกันทางการค้าระหว่างภูมิภาคอาเซียนกับโลก, เป็นแหล่งอุตสาหกรรมและตลาดขนาดใหญ่ อินเดียหวังว่าการเชื่อมต่อกับเศรษฐกิจที่เข้มแข็งกว่าอย่างอาเซียนจะสามารถสร้างผลประโยชน์จากพลวัตของกลุ่มเศรษฐกิจใหญ่กว่า และขยายความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจให้กับอินเดียได้อย่างครอบคลุม รัฐบาลอินเดียมองว่าอาเซียนเป็นพันธมิตรที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับอินเดียในการแสวงหาโอกาสใหม่ ๆ ในเวทีโลกและเพิ่มอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอีกร้อยละ 7-8²²

ผลประโยชน์ที่อินเดียจะได้รับเมื่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอินเดีย-อาเซียนแข็งแกร่งขึ้นที่ปรากฏชัดเจนอย่างแรกก็คือ การเพิ่มขึ้นของการค้าทวิภาคี สินค้าที่อินเดียนำเข้าจากอาเซียนส่วนใหญ่คือ น้ำมันพืช, เครื่องประมวลผลคอมพิวเตอร์, ยางพารา, อุปกรณ์การขนส่ง, สารเคมีชีวภาพ, เส้นด้ายทอผ้า, ไม้ซุง ฯลฯ ขณะที่สินค้าส่งออกไปยังอาเซียนครอบคลุมสินค้าภาคต่าง ๆ คือ กลุ่มเวชภัณฑ์, คอมพิวเตอร์ซอฟต์แวร์, ส่วนประกอบเครื่องจักรทอผ้า, อุตสาหกรรมยางพารา, สินค้าเครื่องหนัง, ผลิตภัณฑ์การเกษตร, เศษเหล็ก, อาหารสัตว์, อัญมณีและเครื่องประดับ อินเดีย

²⁰ Teofilo C. Daquila, "ASEAN: Economic Growth Prospects and Challenges" *India-ASEAN Economic Relations: Meeting the Challenges of Globalization*, (Singapore: ISEAS, 2006), p.42.

²¹ Hu Shisheng, "India's Approach to ASEAN and Its Regional Implications", p.132.

²² Ministry of External Affairs, *Annual Report 1998-99*, Government of India, New Delhi, 2000, Cited by Ibid., p.132.

หวังว่าข้อได้เปรียบของอินเดียทางด้านอุตสาหกรรมและการค้าไอที, เวชภัณฑ์, และเทคโนโลยีชีวภาพจะช่วยให้อินเดียขยายส่วนแบ่งตลาดในอาเซียน ขณะเดียวกันการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิดจะช่วยให้อินเดียสามารถเรียนรู้วิธีการบริหารและความคิดอย่างก้าวหน้าจากประเทศอาเซียน²³ ได้ด้วย

นอกจากนี้ เมื่อข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียนหรือ AFTA และระบบสิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากร หรือ โครงการ CEPT (the Common Effective Preferential Tariff) บรรลุผลก็หมายความว่ากำแพงภาษีของสินค้า 15 รายการใน ASEAN (น้ำมันพืช, ซีเมนต์, เคมีภัณฑ์, ปุ๋ยเคมี, เวชภัณฑ์, พลาสติก, ผลิตภัณฑ์ยางพารา, ผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง, เยื่อกระดาษ, สิ่งทอ, ผลิตภัณฑ์เครื่องแก้วและเครื่องดินเผา, อัญมณีและเครื่องประดับ, แบตเตอรี่รถยนต์, อิเล็กทรอนิกส์, เพอร์นิเจอร์ไม้และหวาย) ก็จะถูกลดลงด้วยจำนวนค่ามหาศาล แน่ใจว่าอินเดียมองเห็นผลประโยชน์ที่จะได้จากการลดกำแพงภาษีดังกล่าว โดยการร่วมทุนกับประเทศในอาเซียน อินเดียก็จะได้รับสิทธิในผลประโยชน์มหาศาลจากรายการสินค้าต่าง ๆ เหล่านี้²⁴

แม้ว่าอาเซียนจะผ่านช่วงแห่งความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจในทศวรรษ 1990 มาแล้ว แต่ในศตวรรษที่ 21 อาเซียนก็ยังเป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องโดยเฉลี่ยในช่วง ค.ศ. 2004-2006 ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 6 ซึ่งสูงกว่าอัตราการเติบโตของเศรษฐกิจโลกโดยเฉลี่ยที่ร้อยละ 3.6 ทั้งนี้ การค้าของอาเซียนได้เข้ามามีบทบาทในเวทีการค้าโลกมากขึ้น มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งการนำเข้าและส่งออก²⁵ อาเซียนจึงยังเป็นภูมิภาคที่ได้รับความสนใจจากประเทศต่าง ๆ รวมทั้งอำนาจเศรษฐกิจใหม่อย่างอินเดีย ด้วยความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของอาเซียนจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ดึงดูดให้อินเดียหันมากระชับความสัมพันธ์กับอาเซียน

5. ความล้มเหลวของ SAARC

สมาคมเพื่อความร่วมมือภูมิภาคเอเชียใต้ หรือ SAARC (South Asian Association for Regional Co-operation) จัดตั้งขึ้นในเดือนธันวาคม 1985 ด้วยความร่วมมือของ 7 ประเทศ ได้แก่ อินเดีย บังคลาเทศ ปากีสถาน ศรีลังกา เนปาล ภูฏาน และมัลดีฟส์ (ปัจจุบัน อัฟกานิสถาน เข้าเป็น

²³ Ibid.

²⁴ Ibid., p.134.

²⁵ มติชน, อาเซียน-อินเดีย ภาพการค้าที่จะเปลี่ยนแปลง, (16มิ.ย.2551): 17.

สมาชิกลำดับที่ 8) โดยการก่อตั้ง SAARC เป็นการแสดงถึงการหาวิธีการที่จะแก้ไขปัญหาความร่วมมือด้วยกันของประชากรในเอเชียใต้ ด้วยจิตวิญญาณแห่งมิตรภาพ ความเชื่อใจและความเข้าใจซึ่งกันและกันเพื่อที่จะสร้างกฎเกณฑ์บนพื้นฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน ความเท่าเทียม และผลประโยชน์ร่วมกัน

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของ SAARC คือ เร่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศสมาชิกด้วยการกระทำร่วมกันในความร่วมมือบางส่วนที่ตกลงกัน²⁶ นอกจากนี้สิ่งที่เป็นแรงบันดาลใจในการสถาปนา SAARC คือ เพื่อเป็นกลไกกลางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทั้งหลายเพื่อสร้างภาวะสงบสันติและเสถียรภาพภายในภูมิภาค ทุ่มเทพวิทยากรธรรมชาติทั้งหลายเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชากรภายในภูมิภาค²⁷

แม้ว่า SAARC ก่อตั้งมานานกว่า 20 ปี (ค.ศ. 1985-2009) และมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นองค์การความร่วมมือทางภูมิภาคที่เข้มแข็ง แต่ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานที่ผ่านมากลับปรากฏว่า SAARC ไม่ได้มีบทบาทที่สำคัญในเวทีระหว่างประเทศ ความก้าวหน้าด้านต่าง ๆ ในองค์กรก็ยังไม่ปรากฏผลคืบหน้าเท่าที่ควร อันเป็นผลมาจากการที่ SAARC ต้องเผชิญอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์และศาสนา นอกจากนี้ ยังมีปัญหาข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับดินแดน เช่น แคว้นฉัมมู-แคชเมียร์ เป็นต้น ทำให้ SAARC พัฒนาไปอย่างล่าช้า

การรวมกลุ่มของ SAARC แม้จะเป็นการก่อตั้งขึ้นด้วยมูลเหตุทางเศรษฐกิจตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในเอกสารทางการของ SAARC ฉบับแรกคือกฎบัตร SAARC เมื่อ ค.ศ. 1985 ที่ระบุไว้ว่า SAARC เป็นองค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและสังคมในอนุทวีปเอเชียใต้ แต่ว่าในทางปฏิบัติกลับมีนัยทางการเมืองแอบแฝงอยู่ด้วย เช่น การใช้การประชุมเป็นเวทีแก้ปัญหาข้อพิพาททางการเมืองระหว่างอินเดียกับปากีสถาน มากกว่ามุ่งเน้นที่จะร่วมมือกันพัฒนาทางเศรษฐกิจ ดังนั้นความร่วมมือที่ผ่านมาของ SAARC กลับไม่พัฒนาเท่าที่ควร

²⁶ จรัญ มะลูลีม, “สมาคมเพื่อความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียใต้”, เอกสารประกอบการเรียนการสอน วิชา ร.653 สัมมนานโยบายต่างประเทศเอเชียใต้, โครงการปริญญาโทรัฐศาสตรภาคคำ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, น.1.

²⁷ ปรีชา พงศ์ทองคำ, “สมาคมเอเชียใต้เพื่อความร่วมมือระดับภูมิภาค”, ข่าวเอเชียศึกษา, ปี 8 ฉ.1 (ม.ค.-มี.ค.2535): 4.

ปัจจัยสำคัญที่กีดขวางความสำเร็จของ SAARC ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันคือ ปัจจัยทางการเมืองและความไม่ลงรอยกันระหว่างประเทศสมาชิกโดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งเหนือดินแดนแคชเมียร์ (Kashmir) ระหว่างอินเดียและปากีสถานที่ดำเนินมาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งสร้างความไม่ไว้วางใจและเกิดการแข่งขันกันระหว่างทั้งสองประเทศ ที่เป็นผู้นำในภูมิภาคนี้มาโดยตลอด ส่งผลให้ข้อตกลงและนโยบายต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นโดย SAARC ต้องประสบความล้มเหลวและไม้อาจบรรลุผลสำเร็จได้ในหลาย ๆ ครั้ง นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ ระหว่างอินเดียบกับประเทศต่าง ๆ ใน SAARC เช่น ปัญหาเรื่องการปันน้ำกับบังกลาเทศ, ปัญหาการลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายจากเนปาล, และการทดลองนิวเคลียร์ของอินเดียและปากีสถาน สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาที่ขัดแย้งต่อหลักการและเป้าหมายของ SAARC ซึ่งเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางการพัฒนาความเป็นภูมิภาคนิยมของ SAARC

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การที่ประเทศสมาชิกขาดเจตนารมณ์ทางการเมืองที่จะสร้างให้ SAARC เข้มแข็งและเอื้อประโยชน์ต่อกัน ทั้งนี้เป็นเพราะประเทศสมาชิก SAARC ที่เป็นประเทศเล็ก 5 ประเทศยังไม่สามารถรวมตัวกันเพื่อสร้างอิทธิพล หรือมีอำนาจต่อรองกับอินเดียหรือปากีสถานที่พยายามครอบงำกลุ่มได้²⁸ และประเทศเล็กเหล่านั้นก็ไม่เคยพยายามอย่างจริงจังที่จะผลักดันความร่วมมือ SAARC ให้ก้าวหน้า ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบกับประเทศในกลุ่ม SAARC เองก็ไม่ราบรื่นนักทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ระดับการค้าภายในภูมิภาคระหว่างกลุ่ม SAARC อยู่ในระดับต่ำ พวกประเทศเล็ก ๆ กลัวว่าเงินทุนและสินค้าที่ราคาถูกลงกว่าจากอินเดียจะเข้ามาทำลายตลาดของพวกเขาหากมีการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ ประเทศเหล่านี้จึงใช้มาตรการต่อต้านการทุ่มตลาดเพื่อจำกัดการค้ากับอินเดีย²⁹ รวมถึงการที่ปากีสถานกับอินเดียบยังให้ความสำคัญกับประเทศนอกกลุ่ม เช่นการติดต่ออย่างใกล้ชิดของปากีสถานกับจีน หรือความพยายามของอินเดียในการพัฒนาความสำคัญของสหรัฐเป็นต้น³⁰ จากปัญหาเหล่านี้ทำให้ SAARC ไม่ก้าวหน้า เนื่องจากการลงมติของ SAARC นั้นต้องอาศัยฉันทานุมัติ (ไม่มีการคัดค้านจากประเทศสมาชิก) แต่เวลามีการประชุมปรึกษาหารือ ประเทศต่าง ๆ มักจะมีการลงมติคัดค้าน หรือ

²⁸ กนกพรธร อยู่ธา , “อินเดีย”เอเซียรายปี (2006): 248.

²⁹ Zhao Hong, “India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?”, p.128.

³⁰ กนกพรธร อยู่ธา , “อินเดีย”เอเซียรายปี (2006): 249.

แสดงความคิดเห็นแตกต่างกันไป ทำให้ SAARC ไม่สามารถหาฉันทามติได้ ซึ่งส่งผลให้ SAARC ไม่ก้าวหน้า และไม่สามารถพัฒนาไปได้เหมือนองค์กรอื่น ๆ ดังเช่น EU, ASEAN, BIMSTEC ทั้ง ๆ ที่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ไม่ต่างกัน

จากการที่ทั้งปากีสถานและอินเดียซึ่งเป็นประเทศที่มีอิทธิพล และมีบทบาทอย่างมากใน SAARC ได้ให้ความสนใจแก่ประเทศนอกกลุ่มมากกว่า อาจเนื่องมาจากทั้ง 2 ประเทศ เห็นผลประโยชน์ที่จะได้จากประเทศอื่นมากกว่าในภูมิภาคเอเชียใต้ เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่มีแต่ประเทศที่ยากจน ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือแก่ทั้ง 2 ประเทศ ทั้งในเรื่องการเงิน และในด้านเทคโนโลยีแต่กลับจะต้องเป็นประเทศที่เป็นฝ่ายให้ความช่วยเหลือมากกว่า อีกทั้งยังเป็นภูมิภาคที่มีความขัดแย้งกันอย่างมาก ดังนั้นการร่วมมือในกรอบของ SAARC คงจะเป็นไปได้ยาก หรือดำเนินไปอย่างช้า ๆ ทำให้ทั้ง 2 ประเทศต้องพึ่งพิง และให้ความสำคัญต่อประเทศอื่น เพื่อที่จะพัฒนาประเทศต่อไป ส่งผลให้ความร่วมมือภายใน SAARC ดำเนินไปอย่างช้า ๆ

อินเดียค่อนข้างผิดหวังกับ SAARC เพราะ SAARC ไม่ได้มีบทบาทสำคัญในเวทีระหว่างประเทศ ความก้าวหน้าด้านต่าง ๆ ในองค์กรก็ยังไม่ปรากฏผลคืบหน้า ด้วยเหตุที่สมาชิกขาดการไว้วางใจทางการเมืองและกระบวนการทางเศรษฐกิจ ความล้มเหลวของ SAARC จึงเป็นปัจจัยทำให้อินเดียหันเหความสนใจไปยังกระบวนการทางเศรษฐกิจของอาเซียน และมีเป้าหมายที่จะเข้าไปรวมตัวทางเศรษฐกิจกับประเทศอาเซียนทั้งหมด³¹ อินเดียจึงพยายามอย่างมากในการพัฒนาและขยายความสัมพันธ์กับประเทศอาเซียนตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990

6. การก่อการร้าย : เหตุการณ์วินาศกรรมในสหรัฐ ฯ วันที่ 11 กันยายน 2001

เหตุการณ์วินาศกรรมในสหรัฐ ฯ เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2001 ส่งผลกระทบรุนแรงต่อการฟื้นตัวของเศรษฐกิจโลกและสหรัฐ ฯ รวมทั้งอินเดียด้วย คือ กระทบต่อการลงทุนของนักธุรกิจสหรัฐ ฯ ในตลาดเงินตลาดทุนของอินเดีย และกระทบต่อการดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากสหรัฐ ฯ ซึ่งเป็นแหล่ง FDI รายใหญ่ของอินเดีย และยังเป็นคู่ค้ารายใหญ่ที่สุดของอินเดีย ภาคอุตสาหกรรม

---

³¹ Green, D.J., 1994, "Convergence and Cohesion within ASEAN-4", *Journal of Asian Economics* 5, no.1: 119-45, Cited by Zhao Hong, "India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?", p.128.

ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ ภาคบริการที่สหรัฐฯ ฯ เป็นลูกค้ารายใหญ่ที่สุด เช่น บริการทางโทรศัพท์ การท่องเที่ยว การประกันภัย และธุรกิจร่วมทุนอย่างอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ สภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจอินเดียอยู่ในภาวะชะลอตัว³²

ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์วินาศกรรมในสหรัฐฯ ฯ เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2001 ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐฯ ฯ มีความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างกันมากขึ้น โดยในวันที่ 29 มิถุนายน 2005 ทั้ง 2 ประเทศได้มีการลงนามร่วมกันในข้อตกลงด้านความมั่นคง Defense Pact ระหว่างกันหลายด้าน เช่น การผลิตอาวุธร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีด้านอาวุธระหว่างกัน เป็นเวลา 10 ปี และในช่วงเดือน กรกฎาคม- สิงหาคม 2005 สหรัฐ ฯ ได้ยกเลิกมาตรการคว่ำบาตรการค้าอาวุธบางรายการต่ออินเดีย

ในประเด็นด้านการเมืองทั้ง 2 ฝ่ายก็มีความเห็นพ้องกันในเรื่องการยึดถือระบอบประชาธิปไตย และการส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยในเนปาลและอัฟกานิสถาน ความร่วมมือระหว่างสหรัฐฯ ฯ และอินเดียดำเนินไปด้วยดีในหลายด้าน โดยเฉพาะการทหารที่มีการติดต่อและการซ้อมรบร่วมกันอยู่เสมอ และสหรัฐฯ ฯ ก็ยังต้องการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับอินเดียต่อไป และมีความต้องการที่จะเจรจาและร่วมมือกับอินเดียในเรื่องพลังงาน เนื่องจากทั้ง 2 ประเทศต่างใช้น้ำมันมาก³³

อินเดียและปากีสถานต่างมีนโยบายใกล้เคียงกันหลังจากเกิดเหตุการณ์วินาศกรรมในสหรัฐฯ ฯ เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2001 โดยทั้ง 2 ประเทศมีความใกล้ชิดกับสหรัฐฯ ฯ มากขึ้น มีการร่วมมือกันในการต่อต้านการก่อการร้ายมากขึ้นเห็นได้จากประชุมช่วงหลัง ๆ เช่น ในการประชุมสุดยอด SAARC ครั้งที่ 12 ได้มีการรับรองพิธีสารของ SAARC ว่าด้วยการต่อต้านการก่อการร้าย ส่วนการประชุมครั้งที่ 13 อินเดียมีท่าทีเรียกร้องให้ร่วมมือกันต่อต้านการก่อการร้ายทุกรูปแบบ รวมถึงการก่อการร้ายข้ามแดน ซึ่งเป็นสิ่งที่อินเดียกังวล จะเห็นได้ว่าทั้งอินเดียและปากีสถานมีผลประโยชน์ที่สอดคล้องกันในด้านความมั่นคง และมีความต้องการพึ่งพาสหรัฐฯ ฯ เหมือนกันส่งผลให้ทั้ง 2 ประเทศหันมาเจรจากันมากขึ้น มีการประนีประนอมกันมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างทั้ง 2 ประเทศจึงลดความตึงเครียดลง

³² กนกพรธน์ อยู่ชา,ศราวุธ อารีย์, “อินเดีย” เอเชียรายปี (2002): 257.

³³ กนกพรธน์ อยู่ชา , “อินเดีย” เอเชียรายปี (2006): 245.

ปัญหาการก่อการร้ายเชื่อมโยงกับความมั่นคงภายในของอินเดียซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุการณ์วันที่ 11 กันยายน 2001 โดยบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีปัญหาเรื่องกองกำลังแบ่งแยกดินแดนที่ต่อต้านรัฐบาลกลางมาตั้งแต่อินเดียได้รับเอกราช รัฐเล็ก ๆ ส่วนใหญ่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียขาดศักยภาพในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง การเงินของรัฐบาลท้องถิ่นต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือจากรัฐบาลกลางหรือเงินกู้ยืมจากส่วนกลาง³⁴ เพื่อนำไปสร้างสาธารณูปโภค อัตรากาเรติบโดทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียอยู่ในระดับต่ำกว่าอัตราเฉลี่ยของประเทศ จึงถูกเรียกว่า “India's back lake”³⁵ เศรษฐกิจที่ล้าหลังบวกกับความโดดเดี่ยวทางภูมิศาสตร์ทำให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาเรื่องการแบ่งแยกดินแดนและชาติพันธุ์ในบริเวณนี้ได้ยากลำบาก

รัฐทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีส่วนผลักดันให้รัฐบาลกลางพยายามดำเนินความสัมพันธ์ให้ใกล้ชิดกับประเทศเพื่อนบ้านทางตะวันออกเฉียงมากขึ้น ด้วยภูมิประเทศที่อยู่ใกล้กัน, มีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน, และมีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กันมาเป็นเวลานาน รัฐในภูมิภาคนี้จึงเรียกร้องให้รัฐบาลกลางช่วยสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับพวกเขาเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งพวกเขาเชื่อว่าวิธีนี้จะช่วยให้ได้รับการพัฒนา โดยในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2000 รัฐจำนวน 7 รัฐทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมตัวกันเรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียเชื่อมต่อทางหลวงสายยูนนานกับพม่าอีกครั้งเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศกับจีนและอาเซียน การเรียกร้องและแรงกดดันจากรัฐบาลท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ ทำให้รัฐบาลกลางมีนโยบายเชิงรุกไปทางตะวันออกเฉียง คือ การรวมกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจอนุภูมิภาคต่าง ๆ เช่น BIMSTEC, MGC

นอกจากนี้เพื่อที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการกับการจลาจล อินเดียจึงให้ความสำคัญกับการปรับปรุงความสัมพันธ์ทวิภาคีกับพม่า เพราะมีพรมแดนติดต่อกันถึง 1,650 กม. ใน 4 รัฐของอินเดียที่มีพรมแดนติดต่อกับพม่า มี 3 รัฐที่ปัญหาความไม่สงบเรื่องการแบ่งแยกดินแดน บ่อยครั้งที่กลุ่มกบฏเหล่านี้จะหลบหนีการจับกุมกองทัพอินเดียเข้าไปในพม่า โดยได้รับ

³⁴ Sreeradha Datta, “What Ails The Northeast: An Enquiry Into The Economic Factors”, *Strategic Analysis*, 2001/4, pp.73-87, Cited by Hu Shisheng, “India’s Approach to ASEAN and Its Regional Implications”, p.134.

³⁵ Ibid.

ความคุ้มครองจากกลุ่มกบฏคะฉิ่น (Kachin) ในพม่า³⁶ ทำให้ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา อินเดียปรับเปลี่ยนนโยบายที่มีต่อพม่าและเพิ่มความร่วมมือกับรัฐบาลทหารพม่ามากขึ้นทั้งด้านความช่วยเหลือทางการเงิน, และความร่วมมือทางทหาร

ทั้งนี้ แนวคิดเรื่องการต่อต้านการก่อการร้ายของอินเดียที่มีต่ออาเซียนนั้นมีที่มาจากแนวคิดสืบทอดจากในอดีตและจากสถานการณ์ปัจจุบัน คือ เมื่อย้อนไปดูเรื่องผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ของชนชั้นนำผู้ปกครองอินเดียในอดีตมีความเชื่ออย่างเหนียวแน่นว่า ผลประโยชน์แห่งชาติของอินเดียนั้นครอบคลุมในบริเวณกว้าง นับตั้งแต่อ่าวเปอร์เซีย, อัฟกานิสถาน, เอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ-เฉียงใต้ ซึ่งเป็นแนวคิดสืบทอดมาจากยุคที่เป็นอาณานิคมอังกฤษ จนถึงปัจจุบันนี้ผู้นำอินเดียก็ยังคงเชื่อในแนวคิดนี้อยู่³⁷

นอกจากนี้ ในประเทศอาเซียนก็มีกลุ่มก่อการร้ายหลายกลุ่มและหลายรูปแบบ ทั้งกลุ่มกองกำลังแบ่งแยกดินแดน, กลุ่มมาเฟียค้ายาเสพติด, โจรสลัดที่ออกอาละวาดในน่านน้ำรอบ ๆ อาเซียน ซึ่งกลุ่มก่อการร้ายในอาเซียนมักมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มก่อการร้ายในเอเชียใต้ อินเดียจึงได้รับผลกระทบจากเรื่องนี้ทั้งเรื่องปัญหายาเสพติดและการลักลอบค้าอาวุธ ดังนั้นการร่วมกันต่อต้านการก่อการร้ายกับอาเซียนจึงเป็นการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติด้านความมั่นคงของอินเดียตามแนวคิดด้านภูมิยุทธศาสตร์ที่มีต่อเนืองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์วินาศกรรมเมื่อ 11 กันยายน 2001 ที่สหรัฐ ฯ ถือเป็นจุดเปลี่ยนของความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐ ฯ กับอินเดีย เพราะสหรัฐ ฯ ต้องการให้อินเดียต่อต้านการก่อการร้ายเมื่อ 22 กันยายน 2001 รัฐบาลบุชจึงยกเลิกการคว่ำบาตรอินเดียอันเนื่องมาจากการทดลองนิวเคลียร์ใน ค.ศ. 1998 อีกทั้งประธานาธิบดีบุชและนายก ฯ วัชปายีได้ร่วมประชุมสุดยอดผู้นำครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน 2001 การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับสหรัฐ ฯ ในครั้งนี้ ทำให้อินเดียสามารถดำเนินนโยบายมองตะวันออกเฉียงใต้ได้ง่ายมากขึ้น³⁸ ประกอบกับเหตุการณ์ระเบิดที่รัฐสภาอินเดียเมื่อ 13 ธันวาคม ค.ศ. เดียวกัน อินเดียจึงเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกับมิตรประเทศและเพื่อนบ้านในการต่อต้านการก่อการร้าย³⁹

³⁶ Ibid., p.135.

³⁷ Ibid., p.137.

³⁸ Zhao Hong, "India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?", p.127.

³⁹ Chulacheeb Chinwanno, "The Dragon, the Bull and the Ricestalks: The Roles of China and India in Southeast Asia", p.161.

ปัจจัยภายในของอินเดีย

1. การเมืองภายในของอินเดีย

รัฐบาลชุดแรกของอินเดียในทศวรรษ 1990 คือ รัฐบาลผสมที่นำโดยพรรคคองเกรสมี นายพีวี นรสิงหะ ราว เป็นนายกรัฐมนตรี โดยเข้าดำรงตำแหน่งตั้งแต่ มิถุนายน 1991 จนถึง พฤษภาคม 1996 แนวทางนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลชุดนี้คือ การสนับสนุนหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด, หลักปัญญาคิด, การลดอาวุธรวมทั้งลดอาวุธนิวเคลียร์, ปรับความสัมพันธ์กับจีน, เป็นเพื่อนบ้านที่ดีกับเนปาล ศรีลังกา บังกลาเทศ ภูฏาน มัลดีฟส์, คลี่คลายประเด็นปัญหาที่มีกับปากีสถาน, นโยบายนิวเคลียร์เพื่อสันติ, สนับสนุนองค์การสหประชาชาติ, และพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศโลกที่สาม⁴⁰

สถานการณ์โลกที่เปลี่ยนไป โซเวียตไม่ได้เป็นปัจจัยหลักของนโยบายต่างประเทศอินเดียอีกต่อไป นรสิงหะ ราว ริเริ่มการเชื่อมโยงกับศูนย์กลางอำนาจเกิดใหม่ทั้งสหรัฐอเมริกา, ยุโรป ตะวันตก, ญี่ปุ่น และอาเซียน⁴¹ โดยใช้นโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) เป็นเครื่องมือในการดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศทางด้านตะวันออกของอินเดีย และยังสร้างสัมพันธ์กับทุกภูมิภาคทั้งตะวันออกกลาง, อัฟริกาใต้, จีน, รวมทั้งเพื่อนบ้านในเอเชียได้

นรสิงหะ ราว ได้ใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจเป็นตัวรุกในนโยบายต่างประเทศ เพราะอินเดียกำลังต้องการการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ, อุตสาหกรรม, และเทคโนโลยีและตัดสินใจใช้นโยบายเปิดเสรีทางเศรษฐกิจและการค้า รวมทั้งริเริ่มพัฒนาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ, อุตสาหกรรม, การค้ากับมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างญี่ปุ่น, เยอรมัน และประเทศจรัรวัยอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็มีการปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐ ฯ โดยที่อินเดียยังยืนกรานไม่เห็นด้วยกับประเด็นเรื่อง NPT และ CTBT นอกจากนี้ ยังเน้นย้ำความสำคัญของหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเพราะในบริบทใหม่ทางการเมืองโลกนั้น การมีอิสระในการกำหนดนโยบายเป็นสิ่งสำคัญมาก ทั้งนี้ การใช้หลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเป็นหัวใจสำคัญของนโยบายต่างประเทศอินเดียก็เพื่อปูทางในการเข้าเป็นสมาชิกถาวรคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ⁴²

⁴⁰ U.R. Ghai, *Foreign Policy of India*, (Jalandhar: New Academic Publishing Co., 2002), p.86.

⁴¹ J.N.Dixit, *India's Foreign Policy 1947-2003*, (Picus Book: New Delhi, 2003), p.218.

⁴² U.R. Ghai, *Foreign Policy of India*, p.89.

รัฐบาลต่อจากชุดของ นรสิงหะ ราว คือรัฐบาลผสม The United Front ภายใต้การนำของพรรคชณะตะดาด (JD) มีนายเอช.ดี. เดวี โกว์ดา (H.D.Deve Gowda) เป็นนายกรัฐมนตรี และมีนายกูจรัล (Inder Kumar Gujral) เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ เข้ารับตำแหน่งตั้งแต่มิถุนายน 1996 - มีนาคม 1998 นโยบายต่างประเทศที่ไม่ต่างจากชุดก่อนหน้ามากนักคือ ยืนยันในหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด, หลักปรัชญาคือ, ต่อต้านการล่าอาณานิคมสมัยใหม่, เป็นเพื่อนบ้านที่ดี, นโยบายนิวเคลียร์เพื่อสันติ, พยายามมีส่วนร่วมมากขึ้นในความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียใต้ อาเซียน มหาสมุทรอินเดีย เอเชียแปซิฟิก เอเชียกลาง และเอเชียตะวันตก และยังคงไม่ยอมลงนามเรื่อง CTBT และ NPT⁴³

นโยบายต่างประเทศภายใต้การนำของนายกูจรัล รัฐมนตรีต่างประเทศในสมัยนั้นค่อนข้างเน้นความสำคัญในการพัฒนามิตรภาพและความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียใต้ ซึ่งรู้จักในนามของ “หลักการกูจรัล” (Gujral Doctrine) เป็นหลักการที่คิดและมองเพื่อนบ้านในเชิงบวก ทั้งการให้โดยไม่ต้องถามผู้รับ การไม่แทรกแซงในกิจการภายใน ต่างเคารพซึ่งกันและกันในอธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดน และจัดการความขัดแย้งโดยการเจรจาอย่างสันติ ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายของนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลชุดนี้ก็คือ “สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมด้วยความยุติธรรมและเท่าเทียมกัน”⁴⁴

ต่อมานายกูจรัล ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงสั้น ๆ ตั้งแต่เมษายน 1997-มีนาคม 1998 นโยบายต่างประเทศของนายกูจรัลประกอบไปด้วย การประกาศสนับสนุนหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดอย่างเต็มที่, นโยบายนิวเคลียร์เพื่อสันติ, ยังคงปฏิเสธการลงนาม NPT และ CTBT ด้วยมองว่าเป็นการเลือกปฏิบัติ⁴⁵, การชิงตำแหน่งสมาชิกถาวรคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ, เพิ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และสมาคมแห่งภูมิภาคต่าง ๆ⁴⁶ ในช่วงเวลาดังกล่าว อินเดียประสบความสำเร็จในการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับนานาประเทศทั้งรัสเซีย, จีน, สหรัฐฯ, ญี่ปุ่น, สหภาพยุโรป, เพื่อนบ้านในเอเชียใต้ รวมทั้งปากีสถานด้วย⁴⁷

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid., p.91.

⁴⁵ J.N.Dixit, *India's Foreign Policy 1947-2003*, p.222.

⁴⁶ U.R. Ghai, *Foreign Policy of India*, p.91.

⁴⁷ Ibid., p.92.

รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคภารตียะ ชะนะตะ หรือพรรค BJP โดยมีนายอตัล พินารี วัชปาयी เป็นนายก ฯ ได้เข้ารับตำแหน่งต่อจากรัฐบาลนายกุจรัลเมื่อมีนาคม 1998 - ตุลาคม 1999 แม้ว่าจะยังคงสนับสนุนหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเหมือนรัฐบาลก่อน ๆ แต่นโยบายต่างประเทศของนายวัชปาयीได้อ้างถึงการป้องกันและเสริมสร้างความมั่นคงของอินเดีย นำไปสู่การทดลองนิวเคลียร์ในเดือนพฤษภาคม 1998 จนทำให้ความสัมพันธ์กับปากีสถานตึงเครียด และถูกคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจจากสหรัฐฯ ฯ และประเทศอื่น ๆ แม้ว่าต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ 1999 นายวัชปาयीจะหันมาใช้การทูตราบัสไปยังเมืองละฮอร์เพื่อเจรจากับนายนาวาซ ชารีฟ นายก ฯ ปากีสถาน แต่ในที่สุดก็ไม่ได้ผลอะไรมากนัก นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลชุดนี้ได้สร้างภาพลักษณ์ของการเป็นรัฐอาวุธนิวเคลียร์ให้กับอินเดีย⁴⁸

ในเดือนตุลาคม 1999 รัฐบาลผสมของนายวัชปาयी ได้เข้ารับตำแหน่งอีกครั้ง (จนถึง พฤษภาคม 2004) รัฐบาลชุดนี้ประกาศสนับสนุนหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดต่อไป, หลักปัญจศีล, สมานฉันท์กับประเทศโลกที่สาม, และมีเป้าหมายในการสร้างเสริมความแข็งแกร่งให้ผลประโยชน์แห่งชาติของอินเดีย, พัฒนาความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ฯ จีน รัสเซีย ยุโรป ฯล ฯ, และสร้างความสัมพันธ์ในความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียใต้, รวมทั้งยังคงมีเป้าหมายในการชิงตำแหน่งสมาชิกถาวรคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ⁴⁹

พรรคคองเกรสได้เป็นผู้นำในการจัดตั้งรัฐบาลผสม The United Progressive Alliance-UPA โดยมีนายมานโมฮัน ซิงค์ เข้ารับตำแหน่งนายก ฯ เมื่อเดือนพฤษภาคม 2004 (จนถึง ปัจจุบัน: ค.ศ. 2009) มีการดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นอิสระ เน้นผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก ส่งเสริมความเท่าเทียมกันในการดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ส่งเสริมหลักการมีหลายขั้วอำนาจ ให้ความสำคัญสูงสุดกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียใต้ รวมทั้งเพื่อนบ้านนอกกลุ่ม SAARC อย่างอิรัก อิหร่าน และอาเซียน โดยให้ความสำคัญต่อการดำเนินนโยบายมองตะวันออกอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริมความสัมพันธ์กับจีน รัสเซีย สหรัฐ ฯ และเอเชียตะวันตก⁵⁰

⁴⁸ Ibid., p.95.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ กนกพรพรณ อัญญา , “อินเดีย”เอเชียรายปี (2005): 223.

นโยบายต่างประเทศอินเดียยุคหลังสงครามเย็นที่มาจากรัฐบาลผสมแทบทุกชุด มีนโยบายที่ไม่แตกต่างกันมาก เพราะมีจุดมุ่งหมายแบบเดียวกันคือ การแสวงหาหุ้นส่วนทาง ภูมิศาสตร์ทางการเมืองในหลาย ๆ ด้านที่เอื้อต่อผลประโยชน์ของประเทศ การปรับเปลี่ยน ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นในเวลาเดียวกันกับประเทศต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงยุทธศาสตร์ต่างประเทศ ของอินเดียที่พยายามสร้างความแนบแน่นทั้งในตะวันตกและตะวันออก⁵¹ นอกจากนี้ การที่นาย พีวี นรสิงหะ ราว ได้เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของอินเดียในช่วงหลังสงครามเย็น ซึ่งนรสิงหะ ราว เคย มีความประทับใจกับภูมิภาคนี้เมื่อครั้งที่มาเยือนอาเซียนในช่วงปลายทศวรรษ 1980 ขณะดำรง ตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศ จึงได้เป็นผู้ริเริ่มนโยบายมองตะวันออกซึ่งหมายถึงเอเชียตะวันออก เฉียงใต้ และรัฐบาลชุดต่อ ๆ มากียังใช้นโยบายนี้ดำเนินความสัมพันธ์กับอาเซียนมาจนถึงปัจจุบัน

2. การปฏิรูปเศรษฐกิจ : การเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ

หลังจากได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1947 อินเดียใช้ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองมากกว่า 4 ทศวรรษ แต่ผลจากการดำเนินเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจอินเดียอยู่ในสภาวะ ตกต่ำ, ยากจน ประกอบกับการสิ้นสุดของสงครามเย็นทำให้อินเดียสูญเสียพันธมิตรที่ให้การ สนับสนุนทางเศรษฐกิจอย่างสหภาพโซเวียต ทำให้เมื่อนายก ฯ พีวี นรสิงหะ ราว ได้ขึ้นมาดำรง ตำแหน่งในเดือนมิถุนายน 1991 อินเดียได้พบกับวิกฤตเศรษฐกิจหนักที่สุด คือ การลดลงอย่าง ต่ำสุดของเงินทุนสำรองระหว่างประเทศเหลือเพียง 1 พันล้านเหรียญสหรัฐ ฯ, อินเดียถูกลดอัตรา ความน่าเชื่อถืออย่างฉับพลัน และถูกตัดการให้เงินกู้ยืมจากเอกชนต่างชาติ⁵² ในด้านความร่วมมือ กับ IMF และ World Bank รัฐบาลของนายก ฯ นรสิงหะ ราวได้เริ่มกระบวนการปฏิรูปเศรษฐกิจ ขนานใหญ่ ร่วมกับนายมันโมฮัน ซิงห์ ที่ปรึกษาพิเศษทางด้านเศรษฐกิจตัดสินใจใช้นโยบายปฏิรูป ทางเศรษฐกิจ โดยการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ (Liberalization) ใช้ระบบกลไกตลาด ลดอุปสรรค ขั้นตอน เครื่องกีดกันทางการค้า, การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (Privatization) ให้เอกชนดำเนินบทบาททางธุรกิจ

⁵¹ กนกพรพรรณ อยู่ชูชา, “อินเดีย : อำนาจเศรษฐกิจใหม่ในศตวรรษที่ 21”, เอเชียปริทัศน์, ปีที่ 28 ฉ.1 (ม.ค.-มิ.ย.2550): 109.

⁵² Joshi, Vijay and J.M.D. Little, 1996, *India's Economic Reforms 1991-2001*, Oxford, UK: Oxford University Press, p.14, Cited by Zhao Hong, “India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?”, p.128.

แทนรัฐ, เปิดรับระบบโลกาภิวัตน์ (Globalization) เปิดโอกาสให้บริษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุนในอินเดียได้สะดวกขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในภาพรวมทางเศรษฐกิจ⁵³ แต่สิ่งที่ต้องการการปฏิรูปอย่างเร่งด่วนที่สุดคือ การสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจเพื่อจัดการกับภาวะเงินเฟ้อ รัฐบาลตัดสินใจกู้เงินจำนวนมากและสนับสนุนการลงทุนจากต่างชาติเพื่อตอบสนองความต้องการเงินทุนและการบริหารจัดการในระบบเศรษฐกิจ

ความสำคัญของอาเซียนที่มีต่อการปฏิรูปเศรษฐกิจของอินเดียนั้น อินเดียไม่ได้ต้องการเพียงแค่ตลาด แต่ยังต้องการเทคโนโลยีจากมาเลเซีย, สิงคโปร์ และการลงทุนเพื่อเพิ่มการก่อสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น สนามบิน, ถนน, และพลังงาน จนมาถึงรัฐบาลยุค มานโมฮัน ซิงค์ ก็ยังคงต้องการพลังภายนอกจากอาเซียนในการช่วยผลักดันนโยบายการปฏิรูปให้ดำเนินต่อไป เพื่อสู้กับการขีดขวางจากพรรคร่วมรัฐบาลและฝ่ายค้าน⁵⁴ เพราะทุก ๆ รัฐบาลตลอดช่วงทศวรรษ 1990 จนถึงรัฐบาล มานโมฮัน ซิงค์ ต่างก็ต้องเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งทางความคิดในหมู่พรรคร่วมรัฐบาลด้วยกัน เพราะทุกรัฐบาลเป็นรัฐบาลผสมโดยมีพรรคการเมืองที่มีแนวคิดแตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งพวกฮินดูหัวรุนแรง, พวกชาตินิยมที่มีฐานคะแนนเสียงจากรัฐบาลท้องถิ่น และมักจะมีนโยบายต่างจากรัฐบาลกลางของอินเดีย เช่น การต่อต้านการส่งเสริมเปิดเสรีทางการค้า ฯลฯ พวกพรรคร่วมรัฐบาลเหล่านี้ก็มักจะถอนเสียงสนับสนุนหรือถอนตัวออกจากการเป็นพรรคร่วมรัฐบาล ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพและในที่สุดก็ไม่สามารถดำรงตำแหน่งจนครบวาระได้และต้องยุบสภาบ่อยครั้งในช่วงทศวรรษ 1990

อินเดียนับตั้งแต่ ค.ศ. 1991 ได้ปฏิบัติกรปฏิรูปเศรษฐกิจโดยการใช้ระบบกลไกตลาดลดอุปสรรค ขั้นตอน เครื่องกีดกันทางการค้าด้วยการลดกำแพงภาษี และเปิดรับระบบโลกาภิวัตน์ เปิดโอกาสให้บริษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุนในอินเดียได้สะดวกขึ้น และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ให้เอกชนดำเนินบทบาททางธุรกิจแทนรัฐ หลังจากการปฏิรูปเศรษฐกิจใน ค.ศ. 1991 ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมทางเศรษฐกิจ โดยทำให้เศรษฐกิจอินเดียเติบโตขึ้น 7% จาก ค.ศ. 1994-1997 การลงทุนในอินเดียเพิ่มขึ้น 68% จาก ค.ศ. 1991 เป็น 5 พันล้านเหรียญสหรัฐ ฯ

⁵³ Nayar, Baldev Raj and T.V. Paul, 2003, *India in the World Order: Searching for Major Power Status*, Cambridge University Press, p.207, Cited by Ibid.

⁵⁴ Srivastava, Siddharth, 2005, "India's Flexible Approach at ASEAN", *Jakarta Post*, 19 Dec., Cited by Ibid.

ใน ค.ศ. 1996-97 การขยายตัวทางเศรษฐกิจเนื่องจากการปฏิรูปเศรษฐกิจจึงเป็นปัจจัยทำให้อินเดียต้องแสวงหาตลาดใหม่ ทำให้อินเดียทำการค้ากับจีน และหันมาสร้างความสัมพันธ์ทางการค้ากับอาเซียน

3. นโยบายมองตะวันออก (Look East Policy)

การเมืองและเศรษฐกิจโลกที่เปลี่ยนแปลงไปในทศวรรษ 1990 นับตั้งแต่การสิ้นสุดสงครามเย็น ทำให้อินเดียซึ่งเคยพึ่งพิงโซเวียตจำเป็นต้องปรับตัวตามไปด้วย รัฐบาลนายกรัฐมนตรี นรสิงห์ ราวจึงต้องใช้นโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจอย่างเร่งด่วน นอกจากนี้ใน ค.ศ. 1991 รัฐบาลของนายก ฯ นรสิงห์ ราว ยังได้ริเริ่มนโยบายต่างประเทศที่สำคัญ คือ นโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) เป็นนโยบายที่สร้างความสัมพันธ์และให้ความสำคัญกับประเทศกับเพื่อนบ้านทางด้านตะวันออกของอินเดียซึ่งหมายถึงกลุ่มประเทศอาเซียนที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งหวังขยายความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนระหว่างสองภูมิภาค ซึ่งจะทำให้เกิดตลาดขนาดใหญ่ที่มีประชากรกว่า 1,600 ล้านคน ประกอบความประทับใจของนรสิงห์ ราว ซึ่งระหว่างการเดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อครั้งเดินทางมาเยือนเอเชียพร้อมกับนายราจีฟ คานธี นายกรัฐมนตรีในช่วงปลายทศวรรษที่ 1980⁵⁵ ทำให้อาเซียนเริ่มมีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของอินเดียเพิ่มมากขึ้น

การเติบโตของจีนเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้อินเดียดำเนินนโยบายมองตะวันออกกับอาเซียนนั้น รวมทั้งอิทธิพลของจีนที่แผ่ขยายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง อินเดียกับจีนมีปัญหาเรื่องพรมแดนกันในช่วง ค.ศ. 1962 เป็นต้นมาจนถึงสิ้นสุดสงครามเย็น แม้ว่าในทศวรรษ 1990 ด้วยบรรยากาศทางการเมืองระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งสองประเทศจึงปรับนโยบายเข้าหากันมากขึ้น สนับสนุนให้มีความร่วมมือและการค้าระหว่างกันมากขึ้นก็ตาม แต่การแข่งขันขยายอิทธิพลของทั้งสองประเทศมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ยังคงมีอยู่

---

⁵⁵ Chulacheeb Chinwanno, "The Dragon, the Bull and the Ricestalks: The Roles of China and India in Southeast Asia", *ASEAN-China Relations: Realities and Prospects*, (Singapore, Institute of southeast Asian Studies, 2005): 159.

อินเดียพยายามที่จะระงับยุทธศาสตร์ความเป็นปรปักษ์กันในอดีตระหว่างอินเดียกับอาเซียนและขยายความเชื่อมโยงกันกับภูมิภาคนี้ ปรารถนาที่จะเข้าร่วมกลุ่ม APEC (the Asia Pacific Economic Cooperation) และ ASEM (the Asia Europe Meeting) เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ตลาดโลกในฐานะตัวแสดงที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ นโยบายมองตะวันออกในช่วงแรก คือ เครื่องมือของอินเดียที่มีจุดมุ่งหมายในการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อเพิ่มมูลค่าให้หลากหลายมากขึ้นจากคู่ค้าหลักในอเมริกาเหนือและยุโรป⁵⁶ ดังนั้น นโยบายมองตะวันออกจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยภายในที่ส่งเสริมอินเดียให้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับอาเซียนมากขึ้น

4. การเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมอินเดียเป็นอารยธรรมเก่าแก่และแพร่หลายไปทั่วโลกมาเป็นเวลานาน อาเซียนก็เป็นอีกหนึ่งภูมิภาคที่มีความผูกพันกับวัฒนธรรมอินเดีย นอกจากนี้ ยังมีชาวอินเดียโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นจำนวนไม่น้อยเช่น มาเลเซีย, สิงคโปร์, ไทย ชาวอินเดียโพ้นทะเลเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนระหว่างอินเดียและอาเซียนอยู่ไม่น้อย เพราะทั้งสามประเทศที่กล่าวมานี้เป็นประเทศผู้ลงทุนสูงสุดจากอาเซียนของอินเดีย และชาวอินเดียโพ้นทะเลในประเทศเหล่านี้ก็มีส่วนช่วยในการอำนวยความสะดวกต่อการลงทุนต่าง ๆ ของอินเดีย

โดยเฉพาะมาเลเซียและสิงคโปร์ที่มีชาวอินเดียอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นประชาคมอินเดีย สองประเทศนี้มีความผูกพันทางเศรษฐกิจกับอินเดียมาเป็นเวลานาน มีประสบการณ์ร่วมกันในการเป็นประเทศอาณานิคมของอังกฤษ ทั้งสามประเทศนี้จึงเห็นชอบตรงกันในการชูค่านิยมเอเชีย นอกจากจะเป็นเครื่องมือในความสัมพันธ์ทางการทูตแล้ว อินเดียยังใช้ค่านิยมเอเชียเป็นกลยุทธ์ในการกีดกันตะวันตกออกไปและใช้ดึงดูดการลงทุนที่มาจากความเห็นอกเห็นใจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁵⁷

⁵⁶ Ibid., p.123.

⁵⁷ Christophe Jaffrelot, "India's Look East Policy: An Asianist Strategy in Perspective" *India Review*, (Apr.2003): 49.

ศาสนาพุทธเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่อินเดียใช้เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับประเทศทาง ตะวันออกที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เพราะอินเดียมีสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา คือ พุทธคยา เป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า อยู่ในรัฐพิหาร ของประเทศอินเดีย พุทธคยาเป็น สถานที่ที่สร้างรายได้ของอินเดียจากชาวพุทธในไทย, เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น ที่ต้องการไปแสวงบุญโดย การไปยังสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธองค์ โดยเฉพาะญี่ปุ่นที่ทางรัฐบาลได้ให้เงินบริจาค 20 ล้านดอลลาร์ แก่อินเดียในการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคเพื่อใช้รองรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา⁵⁸

การที่อินเดียมีวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันกับอาเซียน จึงเป็นปัจจัยส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้อินเดียมีช่องทางที่จะพัฒนาความสัมพันธ์กับอาเซียนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมให้ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น

ผลประโยชน์แห่งชาติของอินเดีย

นอกจากปัจจัยภายนอกและภายในที่เป็นตัวแปรในความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับ อาเซียนแล้ว ยังมีเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติของอินเดียที่มีในอาเซียนทั้งผลประโยชน์ด้านความ มั่นคงและด้านเศรษฐกิจ ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับอาเซียน ดังนี้

ผลประโยชน์ด้านความมั่นคง : เนื่องจากปัญหาชนกลุ่มน้อยและกองกำลังแบ่งแยก ดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียนั้นเป็นเรื่องที่กระทบต่อความมั่นคง ภายในประเทศอินเดีย ประกอบกับบริเวณดังกล่าวมีอาณาเขตติดกับประเทศอื่นเช่นพม่าซึ่งมีพวก ชนกลุ่มน้อยและกองกำลังแบ่งแยกดินแดนอยู่เช่นกัน ทำให้เมื่อเกิดเหตุการณ์จลาจลผู้ก่อเหตุมัก หลบหนีการจับกุมของรัฐบาลเข้าไปรับความช่วยเหลือจากกลุ่มต่าง ๆ ในพม่า รัฐบาลอินเดีย จำเป็นที่จะต้องร่วมมือกับรัฐบาลพม่าในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว อินเดียจึงเริ่มปรับ ความสัมพันธ์กับรัฐบาลทหารพม่ามาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1990 โดยให้ความช่วยเหลือทางการเงิน และความร่วมมือทางทหารซึ่งมีเป้าหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของอินเดียเอง

อินเดียยังมีความร่วมมือทางทหารกับประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มอาเซียน เช่น ร่วมซ้อมรบกับ กองทัพเรือเวียดนามในทะเลจีนใต้, ร่วมซ้อมรบทางทะเลกับอินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์, การฝึก นักบินให้กับกองทัพมาเลเซีย ทั้งนี้เพราะนอกจากในประเทศอาเซียนจะมีปัญหากลุ่มก่อการร้ายที่มี

⁵⁸ Ibid.

ผลกระทบต่อผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของอินเดีย ทั้งเรื่องยาเสพติดและการค้าอาวุธ การที่อินเดียมีความสัมพันธ์ที่ดีกับอาเซียนยังเป็นการรักษาผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของอินเดียอีกด้านคือ การถ่วงดุลอำนาจของจีนที่มีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่อินเดียไม่สามารถมองข้ามไปได้

ซึ่งการที่รัฐบาลอินเดียทุกชุดตั้งแต่ ค.ศ. 1991 ยังคงดำเนินนโยบายมองตะวันออกในความสัมพันธ์กับประเทศในอาเซียน นอกจากจะทำเพื่อรักษาผลประโยชน์ของอินเดียในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงแล้ว อินเดียยังต้องการเสียงสนับสนุนจากอาเซียนเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดในเวทีการเมืองระหว่างประเทศคือ การเข้าเป็นสมาชิกถาวรคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติ (UNSC) และมีสิทธิใช้อำนาจออกเสียงยับยั้ง (Veto)

ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ : อาเซียนเป็นตลาดขนาดใหญ่ที่มีผู้บริโภคถึง 550 ล้านคน มีทรัพยากรและวัตถุดิบที่หลากหลาย และเป็นแหล่งเงินทุนที่จะนำมาลงทุนในอินเดีย จะเห็นได้ว่าการค้าระหว่างอินเดียและอาเซียนที่เพิ่มขึ้นจาก 5,836.45 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ใน ค.ศ. 1996 มาเป็น 47,465.1 ล้านดอลลาร์ใน ค.ศ. 2008⁵⁹

ส่วนการลงทุนจากอาเซียนในอินเดียมีมูลค่า 2.5 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ใน ค.ศ. 1998 และมีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็น 4 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ หรือร้อยละ 6.1 ของ FDI ทั้งหมดใน ค.ศ. 2002 โดยมีประเทศในกลุ่มอาเซียนที่ลงทุนในอินเดียสูงสุดสามอันดับแรกคือ สิงคโปร์ มาเลเซีย และไทย ส่วนการลงทุนส่วนใหญ่ของอินเดียอยู่ในมาเลเซียโดยมีการลงทุนใน ค.ศ. 2004 มูลค่า 420 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และรองลงมาเป็นสิงคโปร์ ต่อมาใน ค.ศ. 2007 เพิ่มขึ้นเป็น 534.6 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และเฉลี่ย ค.ศ. 2006-2008 ประมาณ 516.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ⁶⁰

ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระหว่างอินเดียและอาเซียนนำไปสู่การเจรจาการค้าข้อตกลงการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอินเดีย-อาเซียน ที่ลงนามกรอบความตกลงเมื่อ 8 ตุลาคม 2003 และสามารถลงนามในข้อตกลงการค้าเสรีอินเดีย-อาเซียน ด้านการค้าสินค้าเมื่อ 13 สิงหาคม 2009 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 1 มกราคม 2010 ซึ่งแสดงให้เห็น

⁵⁹ ASEAN Secretariat, "Top ten ASEAN trade partner countries/regions, 2008", (6 September 2009) <<http://www.aseansec.org/Stat/Table20.pdf>> 15 August 2009.

⁶⁰ ASEAN Secretariat, "ASEAN foreign direct investments net inflow from selected partner countries/regions", (2 June 2008) <<http://www.aseansec.org/Stat/Table26.pdf>> 29 December 2006.

ถึงความสัมพันธ์ที่ดีและใกล้ชิดกับอาเซียนเท่ากับเป็นการแสวงหาโอกาสใหม่ ๆ ในเวทีโลกและเพิ่มอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ

สรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบอกกับอาเซียนตั้งแต่ ค.ศ. 1991-2009 มีปัจจัยที่เป็นตัวแปรกำหนดความสัมพันธ์หลายปัจจัยทั้งปัจจัยภายนอกและภายใน ซึ่งแต่ละปัจจัยก็มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ปัจจัยภายนอกที่เป็นตัวกำหนดทิศทางความสัมพันธ์คือการเปลี่ยนแปลงของการเมืองโลกเมื่อระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลาย สหภาพโซเวียตแตกออกเป็นสหพันธรัฐรัสเซีย ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ด้านในหลาย ๆ ประเทศที่เคยเป็นมิตรประเทศกับโซเวียตรวมทั้งอินเดียนั้น เช่น การเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศหันมาสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศที่ห่างเหินกันในช่วงสงครามเย็นอย่างอาเซียน นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลกมีผลทำให้การค้าขายระหว่างประเทศต่าง ๆ จึงต้องปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง มีการปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจหันมาเปิดเสรีทางการค้า ซึ่งเชื่อมโยงกับปัจจัยภายในของอินเดียนั้นที่เริ่มปฏิรูปเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศ ทำให้อินเดียนั้นต้องการแสวงหาคู่ค้าและตลาดใหม่ ๆ จึงหันมาปรับความสัมพันธ์กับอาเซียน เชื่อมโยงกับความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของอาเซียนที่เป็นปัจจัยภายนอก ด้วยอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างสูง ทำให้อาเซียนเป็นภูมิภาคที่ดึงดูดความสนใจให้อินเดียต้องการเข้ามาสร้างความสัมพันธ์ที่ดีด้วย

การเติบโตของจีนเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้อินเดียหันมาสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับอาเซียน ด้วยบทบาทของจีนทั้งในระดับโลกและในอาเซียนนั้นมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของอินเดียนั้นทั้งด้านความมั่นคงและด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ปัจจัยอื่น ๆ ทั้งความล้มเหลวของ SAARC ที่พัฒนาการขององค์กรไม่ก้าวหน้าอย่างที่คาดหวังอินเดียนั้นจึงมองไปที่การรวมกลุ่มในภูมิภาคอื่นอย่างอาเซียน, การก่อการร้าย ซึ่งมีหลายรูปแบบยากต่อการจัดการด้วยประเทศหนึ่งประเทศใดเพียงประเทศเดียว จึงต้องร่วมมือกับนานาประเทศ, การเมืองภายในอินเดียนั้นที่มีนโยบายต่างประเทศไปในทิศทางเดียวกันอย่างต่อเนื่องในการกระชับความสัมพันธ์กับอาเซียน, การเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมระหว่างประชาชนของอินเดียนั้นและอาเซียนจะเป็นตัวช่วยสร้างเสริมความสัมพันธ์ที่ดีด้านอื่น ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีความเกี่ยวพันกันทำให้อินเดียนั้นใช้นโยบายมองตะวันออกในการดำเนินความสัมพันธ์กับอาเซียนให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1991 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีเป้าหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของอินเดียนั้นทั้งด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจที่มีในภูมิภาคนี้